

**БІБЛІОТЕКА „ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ
БУВШИХ ПОЛІТИЧНО РЕПРЕСОВАНИХ
УКРАЇНЦІВ З-ПІД СОВЕТІВ“ Ч. 1**

В. Малий

**СЕЛО
ДРУГА КОРУЛЬКА**

Видавництво „Сучасна Україна“

Мюнхен 1952

**БІБЛІОТЕКА „ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ
БУВШИХ ПОЛІТИЧНО РЕПРЕСОВАНИХ
УКРАЇНЦІВ З-ПІД СОВСТІВ“ Ч. 1**

В. Малий

Село Друга Корулька

Видавництво „Сучасна Україна“

Мюнхен 1952

Всі права застережені
Copyright 1952 by „Sučasna Ukraïna“, Munich

Відбитка з двотижневика «Сучасна Україна»
— чч. 20, 21 і 22 від 21. 9., 5 і 19. 10. 1952.

Друк: „ЛОГОС“, Мюнхен 8, Розенгаймерштр. 46 а.

Про село

Село Друга Корулька Барвінківського району на Харківщині міститься в великій долині, по якій протікає маленька річка Корулька. Вона бере початок зараз же біля цього села й виходить з підніжжя кам'яної гори. Вздовж лівого берега річки розташоване село Друга Корулька, а по правому села — Перша Корулька (велике село), Сумчанівка, Якимівка, Пашкова, Ново-Григоровський хутір, Григоровка. А далі вже село Гусарівка, де проходить залізниця в напрямі до міста Слов'янського через станції: Шидловка, Бантишево, Гусарівка, Барвінкова і т. д. Село Друга Корулька — невеличке, до 1931 р. в ньому було всього лише 64 двори.

Положення села було досить вигідним як для хліборобства, так і для скотарства. Починаючи від села, тягнеться косогір на протязі, приблизно, 10-15 км. в одному напрямі і 15-20 км. в другому. Косогір цей був непридатний для обробітку, зате являв собою добре пасовисько для овець. А на віддалі 3-х кілометрів починалися ліси: Шаповалівський і Ковтунів (назва лісів походить від їх колишніх власників — панів). В тім лісі були добрі пасовиська для великої рогатої худоби, які винаймались від держави. Там таки селяни тримали і свої пасіки. Через те що коло села була невеличка річка, селяни тримали багато птиці: качок, гусей, також і курей. Зараз же за селом починалось рівне чорноземне і досить родюче поле. Родило на тім полі все! А там, де протікає річка, була левада, тобто сіножать, приблизно метрів по 100 по обох боках річки. Таким чином селяни мали змогу заготовляти харч для худоби на зиму. Далі від сіножатей починались селянські городи, де плекалось все потрібне селянинові для столу, багато з тих городів ішло і в продаж.

За цими городами починались теж не погані селянські сади. Сади не були великими, але було в них досить фруктів і для селянської родини і для продажу. Після всього цього йшли селянські двори. Пізніше у селян дещо «вкروتили» з садиб, залишивши тільки по 0.15 гектарів, так що левада, город і садки відійшли державі, а селянинові залишився тільки його двір. Як казали про це селяни: «Відрізали по саму ріпку!»

Коли взяти село Другу Корульку з погляду добробуту її селян, то бідних селян тут не було, тобто, скажемо таких, які були в сусідніх селах, господарів, що про них самі селяни казали: «Має лише одну кобиличину та купу дітей». З мешканців села Друга Корулька найбільшій селянин мав пару коней, корову, пару свиней, 5-7 штук овець, досить різної птиці (птицю навіть і не вважали багатством), найнеобхідніший сільсько-господарський реманент і, залежно від кількості членів родини, по 2 гектари засівної землі, не враховуючи сюди ту землю, де селянин садив картоплю, сіяв коноплі, будував садибу і т. інш. А найбагатший селянин виглядав так: мав 6 коней, або коні й воли, 2-3 корови, 4-6 свиней, 20-30 овець, багато різної птиці й увесь сільсько-господарський реманент та кінну або двигунову молотарку, самоскидку або снопов'язалку.

В Другій Корульці було засноване 1911 р. Кредитове товариство — «Корульское сельско-хозяйственное кредитное Товарищество». В цьому кредитовому товаристві селянин купував сільсько-господарський реманент в розстрочку, в кредит. А це, безумовно, сприяло розвитку села. Головним вкладчиком цього товариства був мій дід І. Ом. Малий і мав там досить грошей золотом, але в завірюху Жовтневої революції 1917 р. всі ті гроші загинули.

Село за НЕП-у

Не дивлячись на те, що перша світова війна, а потім большевицька окупація дуже понижили наше село тим, що забиралась у селян худоба, як тяглова,

так і м'ясошерстна й молочна, а також були різні «продрозверстки» Москви та ще й недорід 1921-23, починаючи від 1925 року, життя села було знову майже нормального вигляду. В 1927 році добробут села досяг свого найвищого рівня за советських часів. Після цієї дати над Україною нависли чорні хмари і особливо над українським селом. Московський спрут розпустив свої мацальця по всій Україні, селян почав душити СОЗ-ами, а українську інтелігенцію — стріляти!

До 1927 року Друга Корулька вела жваву торгівлю з навколишніми містами: Слов'янське, Ізюм і містечко Барвінкова. Вивозились і продавались в цих містах сільсько-господарські продукти, городина, садовина, кавуни і дині, різна птиця, жива й різана; коні, воли, корови, вівці, свині, олія: соняшникова, льняна, конопляна, вироби із овечої вовни: сукно, вальняці, кожухи і смухи з овець. Тому що наше село мало пасіки, продавалися й мед та віск. Звичайно вивозилися на продаж: масло, сало, яйця. Також добрий прибуток селянам давали вироби з льону і конопель: полотно і пряжа. Коротко кажучи, село тоді ще мало що продавати і було кому продавати.

У вечірній час, коли праця кінчалася, ви чули в усьому селі пісні! Наше село завжди співало, не дивлячись на тяжку селянську працю. В 1928 році пісні стали притихати, а вже в 1929 р. село зовсім заніміло! Москва заткнула рот селянству!

Приблизно 1926-27 рр. появились у Другій Корульці трактори американської марки «Фордзон». Таких тракторів у селі було два: один мав Ів. Гр. Гетьманенко, а другий — мій дід, Ів. Ом. Малий, на спілку з Колядою Степаном. Вони купували ці трактори від советів, і платилось тоді за них по 1800 карбованців. А вже восени 1928 р. совети заявили власникам цих тракторів, що їх треба здати державі, бо вона сама потребує їх для весни 1929 р. Таким чином, селяни користувалися своїми тракторами приблизно тільки один рік. Одправили ми і І. Гр. Гетьманенко свої трактори в містечко Барвінкове, де, як і водиться в советів, прийняла від власників трактори «спеціальна ко-

місія». Ця комісія, оглянувши майже зовсім новенькі трактори, «установила» лише 50% придатності їх! Після чого кожен власник одержав квиток, що трактор «зданий добровольно» державі і що він має лише 50% вартості! Це визначало, що він коштує вже всього лише 900 карб. І навіть ці гроші за трактор їх власники одержать не одразу, а колись. Ясна річ, що грошей так ніхто і не одержав.

Советська «контракція»

На початку 1928 р. зимою появились на селах агенти «контракції», в тому числі і в Другій Корульці. Селяни мусіли «контракувати» майже все: те, що вже посіяне на зиму, і те, що ще буде «колись» посіяне. А також худобу, птицю і т. інш. Таким способом селянина примушували цією «контракцією» здавати державі за безцінь всі його сільсько-господарські продукти, тварини, масло, яйця, молоко. Вільний продаж сільсько-господарських продуктів і різного роду селянських виробів став неможливим. Контракуючи свій посів, селянин мусів здати державі певну кількість пудів хліба, за що наперед «авансом» одержував від агентів гроші. А тут, гляди, озимий засів — згинув, бо була погана зима, не було снігу. Отже озимина загинула, але вона була «законтракована» і за неї одержано гроші наперед. А щоб цих грошей не брати наперед — такої можливості не було. Мусіли взяти! Для чого це робилось, ми побачили пізніше. Коли селянин не мав змоги здати державі стільки пудів хліба, скільки було «законтраковано», тоді мусів цю «прогалину» покрити худобою, тобто замість пшениці давати свець, свиней, а коли й цього не було, то забирали останню корівку. Якщо ж і корови не було, то агенти «контракції» забирали у селянина його плужок чи сіялку, продавали їх і таким робом виручали «свої» гроші, що раніше їх одержав селянин. Це вже була свідомо руйнація села для того, щоб пізніше було легше «умовити» уже обдертого селянина вступати в СОЗ.

Після збору врожаю селяни неохоче везли свій хліб до засіків держави. Тоді ці агенти «контрактації» стали просто заглядати самі до селян в комору. Такими агентами в Другій Корульці були: Капран Іван (мешканець с. Якимівка, комуніст); Прихожай Роман, секретар сільської ради (мешканець с. Перша Корулька) і два брати із Першої Корульки, що їх просто називали Кужні. Отож вищеназвана група людей і ходила по селу, заглядаючи в засіки селян по коморах, робили різні виміри та розрахунки «на око». Після цього вони казали селянинові, що він мусить стільки то пудів хліба здати державі, бо контрактація виявилася недостатньою для «господарів» згори. Бачачи таке лихо, селяни почали ховати свій хліб. Хто купував у землю, хто ховав у соломі, полову і т. інш. Від такої схованки частина хліба гинула. В землі — від сирости, в соломі й полові — розтягали миші.

Розкуркулювання

Ще перед 1928 р. совети поділили селян на «кляси»: бідняки, середняки, заможні середняки, «кулаки». Потім запровадили поміж селянами «клясову боротьбу». З батраків і бідняків совети створили так звані — КНС (комітет незаможних селян). Ці КНС-и оголосили «кулакам» бойкот і позбавили їх права голосу. Бойкот спершу виявлявся в тім, що «кулакам» було заборонено будьщо купувати в сільській крамниці: сірники, гас, сіль, дьоготь і т. інш. Коло крамниці, яка містилася на терені Першої Корульки, було виставлено велику чорну дошку з заголовком, приблизно таким: «Кулаки-лишенці, яким оголошується бойкот». Під бойкот потрапили такі селяни Другої Корульки: 1) Михайличенко Вас. Анд., 2) Михайличенко Мих. Анд., 3) Гетьманенко Ів. Кириян., 4) Гетьманенко Сер. Іван., 5) Статіва Ярема, 6) Гетьманенко Ів. Григор., 7) Гетьманенко Гр. Кириян., 8) Гетьманенко Вас. Кириян., 9) Малий Іван Ом. (мій дід), 10) Малий Куз. Омел. (брат діда), 11) Тітов Федір, 12) Семененко Яків Фед., 13) Семененко Куз. Федор., 14) Панченко Ник. Пар., 15) Гетьманенко Фед. Вас., 16) Коляда Степ., 17) Коляда Яків

Степ., 18) Гетьманенко С. Н., а також два моїх дядьки, сини мого діда, яких прізвища не подаю, бо, можливо, що хтонебудь з них ще живий. Всього разом було 20 осіб, Така ж сама чорна дошка з цими прізвищами була виставлена біля сільського совету.

Вищезгадані особи, правильніше — родини, потім були всі «розкуркулені» в різний час, починаючи від 1929 р. і кінчаючи 1931 р. З них окремі особи й родини зазнали такої долі. Гетьманенко Іван Кириянович при розкулаченні був заарештований і разом з дружиною вивезений на Урал 1928 р., Тітова Петра Федоровича (не пригадаю точно дати, 1930 чи 1931 р.) було засуджено за статтею 54 (58), п. 10 і 12 карного кодексу на десять років далеких таборів з суворою ізоляцією та з конфіскацією всього майна за те, що він зарізав свою корову, овець, свиней, а дещо попродав із худоби і птиці в той час, коли одержав повідомлення, що на протязі трьох днів мусить виконати «м'ясопоставку». Тітов П. Ф. був одноосібником. Його батька Федора Тітова — «розкуркулили» в 1930 р., а Петро Федорович Тітов жив поруч з подвір'ям свого батька, і його не чіпали «розкуркулюванням». Коли ж він не вступив до СОЗ-у, то на нього наклали «хлібоздачу» і «м'ясопоставку» в такім розмірі, що не було жадної можливості все те виконати. Тому, розуміючи, що це веде до «розкуркулення», П. Ф. Тітов частину худоби порізав, а частину продав зразу ж, як тільки одержав згадане повідомлення сільського совету. Безумовно, що вістка про це дійшла до сельсовета, а звідси потелефонували в район Барвінкова. Звідти зразу ж приїхало ГПУ й заарештувало Тітова. А через пару тижнів із Барвінкової приїхала т.зв. виїздна сесія советського суду до Другої Корульки і тут, на місці, засудила Тітова «показовим порядком» за згаданими статтями на десять років Сибіру, а майно його розтягли.

Доля моїх дядьків

З вищезгаданих осіб троє з моїх дядьків згинули в 1937 р. восени: Малий Куз. Омел., Гетьманенко Григ. Кириянович (мій хрищений батько) та Гетьманенко

Федір Васильович. Дещо про цю мою рідню. Мій дід — Ів. Ом. Малий — був жонатий на Мотрі Кириянівні Гетьманенко. Старий Кириян Гетьманенко був досить багатий і мав багато синів і дочок. Тому всіх Гетьманенків я називаю дядьками, бо то всі вони були нашою ріднею.

Малий Куз. Ом. у першу світову війну потрапив до німецького полону. В полоні він був щось довго: 6 чи 7 років. Коли він повернувся додому, де у нього була дружина й троє дітей, то, ясна річ, Кузьма Ом. хвалив усе німецьке і гудив усе советське. Він завжди бував у нас і оповідав, як у німців усе наладане, особливо добре упорядковане сільське господарство, він працював всі роки свого полону у вдови одного досить великого господаря. Вернувшись на вже советську «батьківщину», Кузьма Омелянович весь час працював у своєму господарстві. Коли його розкуркулили 1930 р. зимою, на початку року, він поступив на працю в Краматорський державний металургійний завод — КГМЗ і працював там каталом при старій доменній печі. Там восени 1937 р. вночі його взяло НКВД. В одній білизні — одягнутись не дали. Після того по ньому і слід згинув.

Гетьманенко Григор Кирианович служив за царських часів поміщиком механіка військового корабля. Після свого «розкуркулення» в 1930 р. він перебрався на життя і працю до міста Константинівки. Мав дружину і четверо дітей. Був досить високий на зріст і міцний. Працював у Константинівці на цинковому заводі — кочегаром в нічній зміні. Одного разу вночі, восени 1937 р., НКВД з'явилося до помешкання, де жила його родина. Не знайшовши вдома Гетьманенка, НКВД запитало у його дружини, де він. Дружина відповіла, що він на праці. Тоді енкаведисти забрали його просто з праці, і таким чином Гетьманенко більше не повернувся з заводу до своєї родини. Після цього від нього не було ніякісінької звістки, загинув!

Гетьманенко Федір Васильович (його батько Гетьманенко Василь Кирианович теж був «розкуркуле-

ний») перед своїм «розкуркуленням» у 1931 р. працював у своєму господарстві, як одноосібник. Після «розкуркулення» виїхав на працю в м. Краматорське 1931 року і працював у старому заводі — «КГМЗ» в ливарному цеху формувальником. Мав родину з 6 осіб. Восени 1937 року вночі НКВД забрало його теж в одній білизні. Наслідок був той же, що і з попередніми, ніякої вістки — згинув! Всі три мої дядьки були забрані енкаведистами в різних місцях свого осідку, за одну ніч!

Як організували СОЗ

Після того, як совети за послугою батрацько-бідняцького КНС позбавили «кулаків» права голосу, поставили їх під бойкот і «розкуркулили», почалась «обробка» середняків і «підкуркульників». Спершу обсмикали трохи «контрактацією» середняків, а потім уже приступили до створення СОЗ-у (товариство «Совместной Обработки Земли» — пізніше «колхоз»). На початку 1929 р., взимку, було скликано для цього «сходку» селян Другої Корульки в приміщенні колишнього кредитового товариства. На ці збори заборонявся доступ «кулакам». Головував на зборах Капран Іван з села Якимівки, комуніст. Говорив на тих зборах представник з «району», пізніше голова сельсовета всіх згаданих мною сіл, Василь Подольський. Протокол цього зібрання писав Максим Статіва, мешканець Другої Корульки — комуніст. Як проходили ці збори, я зараз опишу докладно.

Через те що кулакам на ці збори вступ було заборонено, дід мій послав мене, ще досить молодого в той час, 15-літнього хлопця.

— Піди, — каже, — послухай, що там будуть плести, та й розкажеш.

До речі, згадаю коротенько за голову цих зборів Капрана Івана. Мій дід Ів. Ом. Малий оповідав за нього так. В час революції 1917 р. і пізніше Капран Іван займався тим, що грабував багатих людей-панів і вбивав. Після був він активним «діячем» часу вій-

ського комунізму: провадив «продрозверстки», забирав і в нас хліб, скотину, птицю. Мій дід мав пасіку на 110 колод, частина її опинилась у цього Капрана Івана. А коли 1922 р. було оголошено вищою советською владою через Корульську сільраду амністію тим, що сиділи по лісах (бо не мали змоги повернутись додому) і боролись проти большевиків, Капран Іван і Коцар Іван всіх тих, що повірили цій брехні і пішли додому, половили вночі, поприв'язували до стовпів біля сельсовета, яким вони обидва в той час заправляли, і постріляли! Від рук Капрана загинув і наш родич, ще досить молодий і енергійний хлопець з Другої Корульки — Володимир Сергійович Гетьманенко. Інші шість осіб були з інших сіл, прізвища їх я не знав. Гетьманенко Володимир служив, як казали, у «петлюрівців». Про інших не можу знати. Оце стисла, але яскрава характеристика особи Капрана Івана, який був головою зборів, про які я зараз оповідаю.

Василь Подольський говорив досить довго. Весь час розхвалював на різні лади майбутній СОЗ і майбутнє «щасливе життя» в ньому. Закінчив він тим, що це, мовляв, наказ влади і що СОЗ в Другій Корульці **му**сть бути створений. Хто ж буде стояти на дорозі до створення СОЗ-у, той «буде зметений з лиця землі».

Після закінчення доповіді Подольського Капран запитав селян, чи має хто що сказати. Селяни мовчали. Тоді Капран, маючи добрий попередній досвід, як це робити, просто приступив до голосування:

— Хто за те, щоб у Другій Корульці створити СОЗ, прошу піднести руки!

Селяни — не рухнулись. Капран, побачивши, що селяни ні один не підняв руки «за», перетворився на звіря. Маючи довге закудлане волосся, а на чолі великий шрам від козацької шаблі, він буквально був подібний на звірину. З суворим поглядом він заявив таке:

— Хто проти заходів советської власті — прошу піднести руки!

Ясна річ, хто ж наслідиться піднести руку «проти», після такої заяви! Це значило б підписати собі самому смертний вирок.

Але «за» проголосував тільки Капран, Подольський і Максим Статіва, той, що писав протокол. Використовуючи ж вимушену мовчанку селян, Капран заявив, показуючи пальцем на протокол:

— Запиши — одноголосно!

Після такої його ухвали «одноголосно» селяни не витримали й загомоніли:

— Як це так «одноголосно»? Ти, Капран, зовсім з іншого села (Якимівки), і нема чого себе рахувати — «за», Подольський — зовсім для нас чужий чоловік, а голосував лише Максим (Статіва), то хай він сам і організовує свій власний СОЗ!

Розгорівся досить великий спір, але з того нічого не вийшло. Капран підніс присутнім зарані виготовлений список селян, щоб кожен з них підписав той список, як згоду свого «добровільного» вступу в СОЗ. Але ніхто з селян того списку не підписав.

Тоді Капран суворо і голосно заявив:

— То все вам кулаки нашіптують не вступати в СОЗ! Через деякий час побачите, що я зроблю з кулаками, а також з кожним, хто не хоче вступати до СОЗ-у!

Кого «розкуркулили»

Правда, ці слова, сказані Капраном, не пройшли даремно. Через один або два тижні по тих зборах знову з'явилися в село Капран Іван, Подольський Вас. і Прихожай Роман, секретар сельсовета.

Характеристика цього Прихожая та сама, що й Капрана. Це була одна банда, в повнім розумінні цього слова. Такими самими були й представники від КНС, два брати — Кужні — з Першої Корульки.

Іменем закону советської влади вони оголосили «розкуркулення» в нашому селі таких громадян (це була зима, початок 1929 р.): 1) Михайличенко В. А. (баптист, досить освічена людина, наш сусід), 2) його

брат — Михайличенко Мих. Анд. (полковник запасу, служив у м. Ізюмі), 3) Гетьманенко Ів. Кириян. (був досить багатий, вивезений на Сибір в тому ж році), 4) його син на відділі — Гетьманенко С. Ів., 5) Статіва Ярема (досить багатий, мав двигун і уолотарку), 6) Гетьманенко Ів. Гр. (мав трактор, за який була мова вище), 7) Гетьманенко Гр. Кир. (якого забрали в Константинівці 1937 р.), 8) Гетьманенко Вас. Кир., 9) його син Гетьманенко Фед. Вас. (забраний 1937 р.), 10) Малий Куз. Ом. (брат мого діда, забраний 1937 р.).

А в 1930 р. було розкуркулено ще таких громадян села: 1) Гетьманенко Серг. Н. (мав вітряка, менший син мого діда був там у приймах, прізвища його не подаю), 2) Тітов Федір, 3) Панченко Тр. Ник., 4) Семененко Яків Фед., 5) його брат Семененко Куз. Ф., 6) Гетьманенко П. К.

В 1931 р. було зліквідовано решту «куркулів», що до цього часу були вже майже «розкуркулені», лише мали змогу ще жити в своїх хатах та мали деяке майно: 1) Малий Іван Омелянович, мій дід, з яким я жив, 2) старший син мого діда, прізвища не подаю, 3) Коляда Степан, 4) його син, Коляда Як. Ст. Таким чином в 1931 р. «розкуркулення» в Корульці було завершено. А ті, що залишилися ще не «розкуркуленими», були вже в колгоспі. Оце я підряд подав три роки: 1929-30-31, в які «розкуркулено» було третю частину села, яке мало всього 64 двори.

Як «розкуркулювали»

Отож, коли з'явилися вищезгадані «особи», то вони оголосили селу, хто підлягає «розкуркуленню». Такі тварини «розкуркулених», як вівці, свині, корови, птиця і т. інш., роздавалось «незаможнім». Таке, як меблі, одяга і все те, що мало якусь цінність, забиралось до сельсовета і КНС і там уже ділилось між «своїми», представниками советської влади на селі. Будівлі, сільсько-господарський реманент, тяглова сила — коні, воли передавались в СОЗ, який саме в цей час творився. Селянам-«кулакам» було запропоновано за 24 год. покинути подвір'я: вирушай взимі, куди

очі бачать, та ще й із заплямуванням: «кулак», «лишенець», «ворог колгоспу», «клясовий ворог» і т. інш.

Таким робом почали творити СОЗ в Другій Корупці на початку 1929 р.

Проїшло досить багато часу після тих років, коли це робилось, а й зараз, коли оце я пишу ці рядки, тс по спині проходить мороз, бо спершу я був свідком цього страхіття, а трошки пізніше, теж зимою, і сам я покидав своє батьківське і дідівське насиджене гніздо, як круглий сирота, та ще й малолітнім хлопцем, маючи в 1931 р. всього лише 16 років! А моєму дідові було тоді 65 років. Бабі — 60. Тобто ми були троє, нікому непротрібних, непрацевдатних осіб!

Зрозуміло, що селянство, побачивши на власні очі, що різні Капрани, Прихожаї, Подольські, Кужні мають не абияку владу, дану їм проклятою червоною Москвою, почало з переляку і не маючи іншого виходу писатись у СОЗ.

Наше подвір'я зайняли під СОЗ-івську стайню, забрали в нас увесь сільсько-господарський реманент, в тому числі двигун і молотарку. Проте залишили нам ще одну стару хату, а також корову, овець, свиней і курей. Дід перед 1929 р. уже встиг «трошки» сам себе розкулачити: синів повідділяв, дещо попродав, трактор ще в 1928 р. було «здано», тобто забрано, а тому нам пощастило втриматись у своїй хаті до зими 1931 року. До СОЗ-у нас не приймали, як «кулаків», хоч основне наше майно перейшло до СОЗ-у. У нас також забрали у 1929 р. кожухи, теплі шовкові покривала і багато іншого майна, в тім числі: сир, масло, яйця, які були назбирані для масляного тижня. Нам при тому казали, що це все кулацьке добро, «незаконно» нажите.

Мій дід і я, на спілку з Колядою Степ. і його теж малим ще сином Павлом, наймалися пасти колгоспну череду. Отож на тій «посаді» ми і протрималися до зими 1931 р.

Опишу ще один приклад, як совети виганяли людей з хати (за спогадом моєї дружини). Кому було заявлено, щоб за 24 години вибрався, то не було що

робити, родина кидала все своє майно і рушала туди, куди очі дивляться. Але були такі, що не бажали покидати насидженого місця. В 1929 р. на одному з хуторів Полтавщини була розкуркулена досить багата родина Комишан. Вся майже родина кинула своє майно і втекла з рідної хати якраз за день раніше перед «розкуркуленням», щоб врятуватися від Сибіру. Але мати цієї родини Оксана Комишан не бажала покидати своєї хати, навіть тоді, коли вже все майно було забрано з її хати советами.

І от однієї ночі з'явилися агенти НКВД — чотири чи п'ять осіб — і почали силою випихати Оксану Комишан з хати. Але Оксана чіплялась руками то за лавку, то за двері. Тоді енкаведисти, вигукуючи: «Так ти ще не хочеш виходити з хати?!» — схопили одні її за руки, а інші запалили тріски з дров у печі і почали вогнем палаючих трісок палити бідній жінці руки. Коли їй це не зламало її спротиву, НКВД-исти заклали пальці її рук у двері, так пороздавлювали їх дверима і тоді тільки викинули Оксану Комишан на двір! Один із тих, що робили це, називався Білик. Прізвища інших злочинців дружина, на жаль, не знає. Після такого звірячого прийому Оксана Комишан збожеволіла!

Колгоспне «господарство»

Не буду тратити багато часу, щоб описати, як жили люди в тім колгоспі. Це кожному відомо. Порядку там ніякого не було. Земля оброблялась погано, поле пізно засівалось, заростало бур'яном. Деяка частина землі просто не оброблялась за «браком» часу. Головами колгоспу були довірені люди советської влади, які зовсім не розуміли, як росте хліб на полі.

Сівба весною, що досить важливо, тяглася довго. Селянин колись казав: «День — рік кормить!» Тепер це правило селянства відпало, бо селянин більше не цікавився сільським господарством, а просто працював в ньому, як на панщині. Тобто дивився на своє колись поле просто, як на щось йому вже чуже. Тому

і врожаї були низькі, багато хліба гинуло ще на ниві, не діждавшись вчасного свого збору.

Молотьба хліба теж тяглась місяцями, і від цього гинуло багато хліба від дощів. А в свій час селяни Другої Корульки кінчали молотьбу найдовше за два тижні. Коротко кажучи, праці було багато круглий рік, а користи від цієї праці було мало.

Підготовка голоду

Наближався 1932 рік з його «знаменитим» законом від 7 серпня про «охорону соціалістической собствениости». Селянам і в голову не прийшло, для чого такий драконічний закон червоної Москви творився і яку він мав ціль. Але пройшло досить мало часу, і селяни зрозуміли, що означали статті того закону, що «не можна збирати колосків на уже зібраній ниві» і т. інш.

Я далі буду подавати відомості про голод в Другій Корульці за оповіданням селянина цього села і нашого родича — Т. Ф. Л. (Мій дід І. О. Малий і Т. Ф. Л. були одружені на рідних сестрах). В той час, коли я уже не мав можливості більше мешкати в Другій Корульці і коли тимчасово навідувався в село, якраз і бував у Т. Ф. Л. Можливо, що він уже й помер, але у нього було два сини, а тому я подаю тільки його ініціали. Т. Ф. Л. вцілів від розкуркулення лише тому, що був бідніший за інших родичів. Про голод, спеціально приготований червоною Москвою, на Україні, а в Другій Корульці зокрема, Т. Ф. Л. говорив таке:

Сказати, що врожай в 1932 р. був поганий, не можна. Врожай у 1932 р. був вищий за середній. Почалась молотьба. Зерно забиралось державою просто з-під молотарки і вивозилось на зсипні пункти. Ці зсипні пункти (с. Гусарівка) охоронялись військом НКВД і були обнесені колючим дротом, а також були там і сторожові собаки.

Як і в попередні роки, молотьба тяглась довгенько. Коли ж молотьба доходила кінця, а авта і кінні підводи возили і далі хліб до зсипних пунктів, селяни дещо стурбувалися й запитали керівників колгоспу:

— Як же воно буде, що молотьба скоро кінчається, а хліб вивозиться весь, і в колгоспних засіках нема зовсім зерна, ні для їжі, ні для засіву?

На це керівники колгоспу відповідали просто, що держава конче потребує хліба, а пізніше буде «виділено» нею для селян і для засіву.

Т. Ф. Л. певно ствердив, що увесь збір урожаю 1932 року був забраний з-під молотарки і вивезений на зсипні пункти, а селянам нічого не лишилось. Коли селяни побачили, що совети забирають весь хліб не жартома, кинулись на зібране вже від врожаю поле, — зривати **колоски**. Але тут же зразу дав знати себе советський закон, який був виданий в серпні 1932 р., якраз перед молотьбою! В цьому законі від 7. 8. 1932 говорилось, що всякий, хто буде збирати колоски на полі, буде засуджений на 10 років сибірських таборів, як ворог соціалістичного господарства, як той, хто компромітує советську владу!

Отож, коли селяни кинулись в поле збирати колоски, прибув із сельсовету Капран Іван. Він зібрав всіх селян Другої Корульки, зачитав їм той закон «про охорону социалистической собственности» і попередив:

— Після цього моменту кого буде зловлено на полі із назбираними колосками, тому буде Сибір, 10 років! Ясно всім?

Селяни запитали, який це має сенс, бо поле зараз переорюється, і ті колоски однаково згинуть. Відповідь Капрана була коротка і ясна:

— Хто буде збирати колоски на зібраному полі, той вважається компромітатором советської влади!

Голод

Через те що селянам не було залишено нічогосінько хліба для їжі і навіть заборонено збирати колоски, що залишилися на зібраному полі, яке персорювалося, деяка частина селян покинула село і подалась на Донбас. Але не всі селяни нашого села мали можливість поступити на працю в Донбасі, так що головна частина лишилася в селі.

На протязі осені і початку зими 1932 р. селяни поїли всі свої харчові запаси, які хто мав, поїли скотину, в кого яка була, поїли собак і кішок. І вже на початку 1933 р., зимдою вмерло з голоду 36 осіб.

Прийшла весна, всі запаси їжі було остаточно вичерпано. Зазеленів ліс. Пішла рости лобода. Селяни рвали молоду лободу й варили з неї «суп». Після такого «супу» нападала «швидка». Це ще більше спричинялось до виснаження організму.

Але це ще не біда. Найстрашніше ж сталось тоді, коли селяни кинулись до лісу й почали драти кору з липового дерева. З цієї липової кори вони робили «муку», а з неї пекли «коржі». Кожен, хто наївся такого «печива», вмирав, бо шлунок, а при тому ще й виснажений, не міг переварити цього «хліба».

Також багато селян вмерло від «печива», приготованого з кукурудзяних качанів. Зерню від кукурудзи було зужито значно раніше, а на весну 1933 р. лишилися тільки качани. За весну 1933 р. умерло ще 82 особи від липового і з кукурудзяних качанів «печива».

Таким чином за зиму 1932-33 рр. і за весну вмерло з голоду 118 осіб! Це в селі, яке нараховувало в 1931 році 64 двори, а перед 1933 р. їх там лишилось не більше 40! Отже наслідок московської колективізації Другої Корульки був такий: третина села, за роки 1929-31 була «розкуркулена», частина з «розкуркулених» потрапила на Сибір ще під час «розкуркулювання», а частина їх пропала без вісти в 1937-38 рр. Та ж частина селян, що лишилася в колгоспі, наполовину була виморена голодом 1932-33 рр., влаштованим Москвою. А до цього ще й додайте, що багато селян, уже пізніше, мерло від туберкульози, бо тяжкі часи голоду не пройшли «щасливо» і для тих, що вцілили від голодної смерти.

Т. Ф. Л. оповідав, що більша частина тих селян, що вцілили від голодної смерти, утрималися лише тому, що дехто з родин їх працював в Донбасі і звідти допомагав рідним врятуватись від смерти. В такому разі, що було б з нашим селом, коли б не було під боком Донбасу?

Село після голоду

Через те що багато селян згинуло від голоду, весною 1933 р. поля здебільшого залишились не засіяними. Коли я був у селі приблизно в травні 1933 р., то це село, яке мало колись біленькі хатини і веселий спів пісень по вечорах, виглядало жахливою пусткою. Двори селян заросли різними бур'янами, бо не було вже домашніх тварин (не виключаючи собак і кішок), які свого часу толочили своїми ногами і ратицями бур'яни чи траву в дворі! Хатини селян були чорні, ніяка селянка не цікавилась більше хатою, щоб її білити. Так само виглядали й селяни, як і їхні двори й хати: смутні, зажурені, худі й чорні. Коли хто бачив тоді нашого селянина чи селянку, у нього складалося враження, що перед ним нібито живий труп.

Після голоду 1932-33 рр. у село привезено росіян із російських теренів — 25 родин — і розселено їх в селі. А ще трохи пізніше прибуло нових 7 родин росіян. Таким робом Москва заповнювала прогалини в українському селі, що постали в наслідок «розкуркулювання» і пляного голоду. Всі ці російські родини поселювались в дворах розкуркулених і вимерлих від голоду.

Вони не потребували будувати для себе власні хати! А через деякий час в колгоспі села росіяни посіли всі керівні посади «начальства», як то: голова колгоспу, рахівники, комірники, бригадири, польоводи і т. ін. Також росіяни почали складати й актив корульського сельсовета.

Про «вишкі наблюденія»

Я хочу ще написати про ті знамениті московські «вишкі наблюденія». Під час голоду на полях колгоспу села почали будувати вежі для нагляду за врожаєм. Коли ці вежі будувались, то була мова, що такі вежі на колгоспному полі конче потрібні, бо, мовляв, «классовий враг не дремлет и он может зажечь колхозный урожай!»

Пізніше селяни добре зрозуміли, для чого і для кого було побудовано на полі ці вежі. На тих вежах було військо НКВД, озброєне гвинтівками. Це військо наглядало за врожаєм влітку 1933 р. Воно охороняло врожай не від «кулаків», бо таких вже давно не було в селі, а від колгоспників села, що були виголоджені, але ще не вмерли з голоду, тому вони могли стригти на полі колоски, які ще досить добре і не вистигли. Коротше кажучи, той, кому було намічено вмерти з голоду, мусів умерти, а не стригти колоски на полі, бо інакше дістанеш кулю з вежі!

Я обвинувачую

Нехай тепер росіяни спробують довести, що на Україні голод в 1932-33 рр. не був штучним, запланованим і що червона Москва не підготувала і не розробила цей голод до найменших деталей! Факти говорять самі за себе:

1) Якраз перед жнивими 1932 р. Москва підготувала й видала закон від 7. 8. «про охрану соціалістической собствениности», за яким передбачалося карати за збирання колосків на зжатому вже полі, яке мали незабаром переорювати.

І за це холодним диявольським розумом передбачене наперед збирання колосків на полі (з якої причини?) каралось 10 роками далеких таборів з суворою ізоляцією. Якщо стрижка колосків на ще не зібраному полі — злочин, то як можна тлумачити як злочин збирання колосків на вже зібраному від збіжжя полі?

2) В 1932 р. зерносховища передбачливо обносились колючим дротом і охоронялись військом НКВД, озброєним гвинтівками, кулеметами і сторожовими псами. Для чого? Перед 1932 роком цього на зерносховищах не робилось. Бож у 1932 р., влітку, коли все це робилось, ще голоду не було і люди за станом врожаю його не побоювалися, а тому пощо було потрібно заздалегідь обносити зерносховища колючим дротом і охороняти озброєним військом? І посухи теж не було в 1932 р. Все це визначало тоді, що в Україні голоду зараз нема, але він буде! Мусить бути! Мо-

сква про це знала, бо сама його потайки приготувляла: плянувала, складала відповідні закони, розстановлювала сили.

3) Москва побудувала на полях України сторожові вежі для того, щоб голодне селянство не мало можливості стригти колоски на полі раннього літа 1933 р.! Ці вежі будувались саме перед голодом 1932-33 рр. Чому ж ці вежі не будували ще в 1929 р., коли саме проводили колективізацію села і «розкуркулювали» кулаків та робили з них «клясових ворогів народу», які могли б «палити врожай» ще в 1929 р.?

А чи був хоч один випадок на Україні, щоб хтось запалив колгоспний врожай? Були на Україні випадки нападів на комуністичних агентів по хлібоздачі, але палити врожай ніхто не збирався, бо то було б безглуздя. А тому не було потреби і веж будувати, бо заможних селян у 1932-33 рр. на селі уже давно не було. І взагалі майже всі селяни були вже в колгоспах.

Українцям заборонялось жити в Росії

Тепер я хочу доповнити опис страхіття голоду 1932-33 рр. на Україні ще однією важливою подробицею. Приблизно в 1938-39 рр. я познайомився у Слов'янському з А. Кулішем. Він свого часу жив на Полтавщині. В 1930 р. А. Куліша «розкуркулили», і він разом з своєю родиною переселився на російські терени: жив у с. Касторна, приблизно в 100 клм. від Воронежу. А. Куліш займався тим, що мав пару коней і возив ними камінь, пісок і т. інш. для побудови шосейних шляхів, що в той час будувались у Воронежі та в інших містах і місцевостях Росії.

На початку 1933 р., взимку, прийшов наказ НКВД в с. Касторна, де мешкало чимало українців, втікачів з «розкуркулених», що всі «куркулі»-українці на протязі 24 годин мусять в обов'язковому порядку з'явитись на залізничну станцію, яка є найближчою до місця мешкання. До Касторної було надіслано декілька НКВД-истів, які й забрали всіх українців, що мешка-

ли там, та допровадили їх на залізничну станцію Красная Долина. Ці НКВД-исти прямо казали, що українців-«кулаків», які заховались на російських теренах, буде вислано на Урал, тобто насправді в Сибір.

Куліш оповідав мені, що через цю станцію їхало багато товарових потягів з України, набитих людьми. Коли якийнебудь з цих потягів «дальнього следования» зупинявся на станції Красная Долина, то там, де було це можливе, до ешелйону додавали ще групу арештованих людей з тих, що тут ще чекали на станції під охороною НКВД. Куліш казав, що багато потягів проходило без зупинки, напевно тому, що не мали вже жодного вільного місця. Таким чином А. Кулішеві довелося там пробути, чекаючи на свою чергу, три тижні.

За цей час чекання на вільне місце в якомунебудь потязі для відставки на Сибір багато українців повмирало там на станції від голоду й холоду. Їсти НКВД арештованим не давало. В станції було холодно, а люди сиділи і лежали безпомічно на голій цементовій підлозі. Безупинно було чути плач дітей і жінок. Коли до якогонебудь потягу доповнювали цих в'язнів-українців, — дітей, німічних жінок і старих людей НКВД просто кидало до товарових вагонів, що й так вже були переповнені докраю. Коли ж таким робом набивали повнісінький вагон людьми, то засували двері і накидали клямку. Самовидець всього цього А. Куліш казав, що були такі нещасні, які рвали на собі одяжу й волосся, божеволіли. Куди їх після того дівало НКВД, про це знає тільки воно само.

Чому ж в Росії не було голоду?

А. Куліш оповідав мені, що в 1933 р. багато українців було в російських містах — Воронежі, Орлі, Тамбові, Липецьку та інш. Українці-втікачі працювали на шосейних шляхах, насипали греблі для залізниць, копали котловини і т. ін., доки їх не вивезли на Сибір. Таким чином Москва душила голодом українців на Україні, а тих українців, що повтікали на російські терени, виловлювала й запроторювала в Сибір.

Родина А. Куліша теж була вивезена на Сибір, лише він сам врятувався. А. Куліш казав, що в 1933 р. на російських теренах ніякого голоду не було і що на базарі в Воронежі можна було купити все як із їжі, так само й з одежі.

І ось тепер різні **Нікітіни**, не маючи й крихітки людської чести і совісти, заявляють в російському часописі «Посев», що «вместе страдали, вместе с голоду умирали». Яка нахабність! Чи хоч один росіянин вмер з голоду в 1933 р.? Безумовно, що ні! Ті українці, що були в той час на російських теренах і яким пощастило врятуватися від вивозу на Сибір в 1933 р., бачили й знають, як жили росіяни в той час, коли українці мільйонами мерли з голоду.

Безумовно, що українці ніколи не забудуть страхиття голодної смерти 1932-33 рр. Про це добре знає й червона Москва.